

LEHEL GYÖRGY KARMESTER EMLÉKEZETE (részlet)
(1926. 02. 10. – 1989. 09. 25.)
(2/2.)

Lehel György (Főnix-sarok)

Mi történt a második beszélgetés előtt?

1988. augusztus 15-én futótűzként terjedt el a hír a Rádióban, hogy Lehel György karmestert tüdőrákkal megműtötték. Akkoriban már az említett anyaggyűjtés végén jártam. Hét évig készültem arra, hogy újra beszélhessek vele, immár a pontos adatok birtokában. Éreztem, hogy ennek eljött az ideje – de nagyon kell sietnem.

A magyar zeneszerzők rádiós felvételeit tartalmazó – négy vaskos dossziét megtöltő – adathalmazból kigyűjtöttem azokat a műveket, amelyeket Lehel György vezényelt, majd sorba szedtem a szerzők betűrendje és az évek sorrendje szerint is. Szeptember 26-án felhívtam telefonon. A vonal túlsó végén – fáradt, fakó hangon Lehel György szólalt meg. Szívesen segít – mondta –, de adjak neki még 2-3 hetet. Mert beteg. Egyik kórházból megy a másikba kezelésre. Én azonban a listát minél hamarabb el akartam juttatni hozzá – ezért becsomagoltam és rövid levelet írtam:

Kedves Lehel úr! Végre összeállt az új magyar művek listája, kb. 1952-től – a magnószalagra való rögzítéstől napjainkig. Szeretném kérni, hogy ez alapján mondja el emlékeit és véleményét a szerzőkről és műveikről. Segítségét előre köszönöm!

Jó egészséget kíván és hívását várja: Bieliczkyné Éva

Türelmetlenségem ördöge nem hagyott nyugton, ezért este elmentem a Normafa út 17/a. szám alatti házához, hogy mihamarabb eljusson hozzá az anyag. A postaládába azonban nem fért be a vastag boríték. Valaki talán átveszi és továbbítja neki – gondoltam, ezért becsengettem. Meglepetésemre maga Lehel György jött le az emeletről, a hosszú kerten át a kapuig. Morgósan mondta, hogy nehéz ez neki, miért zavarom. Elnézést kértem. Kezet nyújtott – mint aki nem haragszik. A fényesen kivilágított ház kapujában megérintett a magány és a halál előtti szenvedés, félelem. A sötét utcán hazafelé – megrendülésem zokogásba tört ki. A Mátyás templomba vezettek lépteim, hogy imádkozzak érte. Az áhítatos csendben egyszer csak megszólalt az orgona, reményt és megnyugvást árasztva.

Néhány hét múlva, egy vasárnap este végre hívott telefonon:

- „Holnap délután négy órakor – folytassuk az egykor elkezdett beszélgetést!”

A szituáció az évek során megváltozott. Ma már van ugyan Lehel Györgynek hivatali szobája is a Rádióban, mégis az otthonába hívott, a tudóműtét utáni lábadozás időszakában. 1988. október 17-én délután találkoztam a kissé hajlott, kissé megöszült, kissé sápadt karmesterrel. A beszélgetés azon a kazettán folytatódott, ahol 1981-ben abbahagytuk. Így közvetlenül egymás mellé került Lehel György akkori, energiától duzzadó és a mostani, szenvedéstől meggyöngyült, tartózkodóbb hangja. Azt kértem, hogy a művek listája alapján mondja el, ami spontánul eszébe jut a szerzőkről és a darabjaikról.

Íme Lehel György spontán megnyilatkozása a kortárs magyar zeneszerzőkről, – akikért a legtöbbet tette, amit karmester tehet: bemutatta műveiket.

- Most látom először kigyűjtve, hogy 1950 óta, tehát **38** év alatt **58** zeneszerző **219** művét mutattam be ősbemutatóként rádiófelvételen. Azt hiszem, hogy ez a szám nagyobb is, – bár nem jelentősen – ha olyan darabok bemutatóit is számítom, amelyek koncerten hangzottak el, tehát nem a Rádióval kapcsolatosan. De hát ez is megdöbbentő szám. Nyugodtan lehet mondani, hogy egy élet munkája, amelyben döntő része volt a kortárs magyar zenének.

Nagyon hálás vagyok ezért a kigyűjtésért, mert olyan dolgokkal találkoztam, amiről már meg is feledkeztem. Itt látom például a nagyon fiatalon elhunyt **VINCZE IMRE** nevét, akinek két szimfóniáját mutattam be. A *II. „Sztálinvárosi”* szimfónia címe már el is árulja a kort, amiben született. Ma már az ember szinte el sem tudja képzelni, mennyire ki volt szolgáltatva a zenei élet a politikai aktualításoknak. Egy példát említek. Amikor kitört a koreai háború – amit nem én vagyok hivatott eldönteni, hogy ki kezdett – de ha az ötödik napon Észak-Korea elfoglalta Szöült, akkor a hatodik napon- nem tudom már melyik zeneszerzőtől, felvettek a Rádióban egy tömegdalt, aminek a refrénje az volt, hogy „Szöul szabad már”. Aztán megint nem lett szabad. De abban az időben így ment, ha hétfőn történt valami, akkor már csütörtökön egy nótát kellett felvenni róla. Ennek a szellemnek a nyomai itt vannak a listán is.

Végignézve, különösen az ötvenes években – 1956, 57, 58-ig, eléggé vegyes műfajú. Vannak benne tömegdalok, zenés játékok, operettek, amit fiatalon nagyon szívesen csináltam, hiszen sokat lehetett tanulni belőle. De a fő ok az, hogy 1956-ig a reprezentatív magyar bemutatókat többnyire Somogyi László, a Rádiózenekar akkori vezető karmestere dirigálta.

Azért az első periódusban is feltűnnek olyan darabok, amelyek szerintem időtállóak. Elsőként kell megemlíteni **FARKAS FERENC**: *Csínom Palkó* című daljátékát, aminek a bemutatása 1951-ben nagy sikert hozott. De a maradandóértékű művek között említhető: 1951-ből **SZABÓ FERENC**: *Nótaszó*, 53-ból a **Vincze**-szimfóniák és **KADOSA PÁL** *Concertinója* is. 1957-58-tól kezdve aztán az új magyar zene döntő többségének vezényletét én vettem át a Rádióban. Ez természetesen sokáig úgy zajlott le, hogy a Rádió vezetősége egyszerűen feladatnak adta, hogy ezt és ezt a művet fel kell venni.

Aztán, – s ennek a jelei már 1957-ben mutatkoztak – kezdődött az a korszak, amikor egyes zeneszerzők elkezdtek ragaszkodni ahhoz, hogy én mutassam be darabjaikat. Így kifejezetten hosszú és nagyon termékeny együttműködés alakult ki néhány nagyszerű, főleg most a negyvenes éveik végén, az ötvenes éveik elején járó magyar zeneszerzővel. Mindig büszke voltam arra, ha a komponisták engem kértek fel műveik bemutatására. Hiszen a szerző érdeke elsősorban, hogy a műve bemutatóját olyan valaki kezébe adja, akiben megbízik, akitől a maximumot várja. Amikor ezt a listát lapozgatom, akkor nagyon melegen érzés látni, hogy milyen sok zeneszerző bízott meg bennem. A zenei pálya

értékelése nagyon szubjektív és relatív. Az, hogy valaki mekkora tehetség milyen képességű, annak megítélése teljesen egyéni. Ezt a listát nézve, nekem elsősorban azoknak a neve tűnik ki, akiktől több mű szerepel, akikkel egy bizonyos fajta szellemi kapcsolatom alakult ki.

Ha ABC sorrendbe nézzük, itt van **BALASSA SÁNDOR**, akinek számos nagyon jelentős darabját adtam elő. Az első együttműködés a *Requiem Kassák Lajosért* című oratóriuma volt, amellyel Balassa berobbant a magyar zene élvonalába. Utána nem sokkal a Rádió számára készült *Az ajtón kívül* című operája. Az eredeti alcíme is ez volt: Rádióopera 5 képben. Az Operaházban is színre került, ott is én dirigáltam.

BOZAY ATTILA ugyanebből a korosztályból való. Jó néhány darabját vezényeltem **DÁVID GYULÁ**nak, akiről már szinte azt sem tudják, hogy működött valaha. Holott annak idején, az ötvenes években egyike volt a legfavorizáltabb, legközismertebb zeneszerzőknek. *Brácsaversenyét* sokszor játszották szinte az egész világon.

DÁVID GYULA
(1913-1977) zeneszerző

BOZAY ATTILA
(1939-1999)

DURKÓ ZSOLT
(1934-1997)

Lehel György portréján kívül jelen emlékezés valamennyi további zeneszerzői portréját **Nagygyörgy Sándor** (1933-1993) fotóművész készítette az 1970-es évek elején.

Most érek **DURKÓ ZSOLT**hoz, akinek 12 nagyzenekari darabját, illetve a *Széchenyi oratóriumot*, a *Halotti beszédet*, az *Ady kantátát* és a többi művét tartottam keresztvíz alá a Rádióban, koncerten, hanglemezfelvételen, Magyarországon és külföldön, sokszor, sok helyen. Érdekes talán, hogy hogyan kezdődött ez a kapcsolat. Durkó ösztöndíjas volt Rómában, Goffredo Petrassitól tanult és ott írta: *Epizódok a B-A-C-H témára* című diplomamunkáját. Még nem jött haza, amikor engem megkeresett levélben, hogy nagyon szeretné, ha az itthoni előadást én dirigálnám. Megnézve a kottát, kiderült, hogy egy egészen rendkívüli tehetséggel találkoztam, új hanggal a magyar zenében. Örömmel és boldogan vállalkoztam a mű bemutatására. Azt se felejtjük el, hogy ebben az időben én is a harmincas éveim közepén-végén voltam és hihetetlenül izgatott minden új, minden változás, minden előremutató jelenség a magyar zenében. Ennek egyik eredménye lett a B-A-C-H darab rádiós felvétele és bemutatója. Attól kezdve – talán 2-3 kivétellel és persze a kamrazenei darabokat kivéve – Durkó minden zenekari darabját két évtizeden keresztül én mutattam be. Ha az ember folyamatosan foglalkozik egy szerzővel, akkor egy pár év után a holt kottapapír mögött már úgy tűnik, hogy ismeri a komponista gondolatait. Tehát egy olyan együttműködés alakul ki, hogy neki sem kell sokat magyarázkodni, hogy mit gondol, énnekem se kell sokat kérdezni, hanem kevés polémiával nagyon célratörően lehet viszonylag jó előadásokat produkálni. Durkó akármelyik művét nézem, például az úgynevezett *Magyar rapszodiát* – ha a Liszt rapszodiákra gondolunk, akkor ez a cím egy kicsit félrevezető, hiszen ízig-vérig mai zene. A két klarinétra, cimbalomra és szimfonikus zenekarra írott mű a maga idejében reveláció volt.

A *Halotti beszédet* 1975-ben mutattuk be, a zenekar bérleti hangversenyén. Akkor is volt, és ma is van a Rádiózenekarnak olyan bérlete, amelyikben minden koncertet kétszer játszunk el. Pénteken este a felnőtt ifjúságnak, tehát a középiskolásoknak és az egyetemistáknak, vasárnap délelőtt pedig a tágabb közönség számára. Életemben kevés ilyen nagy sikerre emlékszem, mint amilyen Durkó *Halotti beszéd* című művének első előadásakor volt. A *Turner illusztrációk* címet viselő hegedűversenyét itthon és külföldön egy Erich Gruenberg nevű angol hegedűművésszel játszottuk. Szóval Durkó – nyugodtan mondhatom. egy fejezet az életemből. Azok közé a szerzők közé tartozik, akiknek szinte minden zenekari darabját dirigáltam, és akivel nagyon jó szellemi kapcsolatam van.

Most itt vannak az idősebb nemzedékből Durkó tanárának, **FARKAS FERENC**nek a művei. Akinek nagyon hosszú ideig főleg ezeket a kitűnő, rendkívüli invencióval megírt daljátékait, a már említett *Csínom Palkón* kívül a *Májusi fényt*, a *Vidróczki* balladát, és a *Furfangos diákok* című balettszvitjét is én mutattam be, sok más zenekari darabjával együtt.

HIDAS FRIGYES, akinek – nem is tudom elhinni - 17 darabját én mutattam be. Köztük olyan remekművet, mint a *Cédrus* című balettből a két tételt, amit szimfonikus zenekarra írt, a *Hegedű concertinót*, a *Klarinét concertót*, a *Fagottversenyt*, a *Harsonaversenyt*, a *Cantata de minoribust*. A *Gyászzene* csak a Rádióban hangzott el. 1974-ben Hidas volt olyan – most mit mondjak – bátor, vagy megszállott, vagy elhivatott, hogy írt egy kantátát a doni áttörésről és a doni magyar hadsereg pusztulásáról. Ez a *Gyászzene- Requiem egy hadseregért*. Akkortájt jelent meg Nemeskürty Istvánnak erről a témáról szóló könyve, Hidas abból válogatott szövegrészeket és írt egy félórás kantátát. A Rádióban elég eldugott helyen engedték csak bemutatni. Mert 1974-ben a doni hadseregről úgy írni, hogy requiemet írni értük, az nemhogy divatos nem volt, hanem hát „musica per ibita”, szóval tiltott dolog volt. A témának az ad aktualitást – amiért beszélek róla –, hogy néhány hete a Fészekben tartottak ünnepséget Hidas Frici 60. születésnapján, amin én betegségem miatt sajnos nem tudtam részt venni. Ott erről a rádiós hangszalagról előadták ezt a *Requiemet*. Frici szerint döbönt, feszült figyelem fogadta. Én már 1974-ben, a felvételtkor tudtam, hogy a darab nemcsak megérdemli, hanem aktuális is a bemutatásra. Nem tudom, hogy 14-15 évvel az első eljátszás után eljutottunk-e már oda, hogy nyilvánosan, koncertteremben, élő hangversenyen is elő lehessen adni. Mindenesetre Hidas is azok közé tartozik, akit nagyra becsülök, mert ő az a fajta művész, aki ebben a hetenként változó világban, soha másra nem hallgatott, csak arra, ami belőle szólt. Nem rohant együtt a változó divattal. Hú volt önmagához, és ez az önmaga egy nagyon mély, lírai, gazdag lélek.

Hallotta már **JEMNITZ SÁNDOR** nevét? Sokan talán már nem is tudják, hogy zeneszerző volt. Pedig hát ő volt a nagy bécsi iskolának, a Schönberg-féle iskolának az első és legelső sorban küzdő harcosa.

KADOSA PÁL
(1903-1983) zeneszerző

Most itt vannak majdnem egy oldalnyi terjedelemben **KADOSA PÁL** művei. A napokban lett volna 85 éves. Nagyon gondolkodnom kellene, ha találni akarnék még néhány olyan magyar muzsikust, akinek annyit köszönhet a magyar zenei élet, mint amennyit Kadosának. Most a pedagógusi munkásságáról beszélek. Ő volt a Zeneakadémián a zongora tanszak vezetője, és az a zongoraiskola, ami ma az egész világot ámulatba ejti, a Kadosa műve. Kadosa a zenei élet sok más felelős posztján is rengeteget tett egész életében. Mégis keveseket felejtettek el annyira, mint őt.

Általában, ha ezt a listát nézem, kifejezett keserűség van bennem, hogy mennyire nem tiszteljük az értékeinket. Olyan benyomása van az embernek jó néhány névvel kapcsolatban, hogy szinte örülnek annak, ha néhányan lehunyják a szemüket, mert akkor már nem gond tovább még egy koncert műsorára betenni, és gondoskodni műveik előadásáról. Kadosa nekem tanárom volt sok éven át. Én voltam az a különlegesség, aki nem zongorista növendéke voltam, hanem zeneszerzést tanultam nála. Rajtam kívül talán Mihály Andrást és Sárai Tibort is tanította zeneszerzésre. Hihetetlen tudású, nem hiszem, hogy lett volna valami, amit ő a zenéről ne tudott volna. Ugyanakkor fiatal korában szenzációs zongoraművész, az 1930-as években az Új Zene Nemzetközi Társaság koncertjeinek egyik csillaga volt. Én még emlékszem a háború alatról – olyan Beethoven *G-dúr koncertet* játszott, mint ahogy senki más. Kompozíciói közül kiemelkedett a két *Hegedűverseny*, a *Partita*, az *I.* és *VIII. szimfónia*, a három zongoraverseny – ezeket mind én mutattam be. Itt van még a *Pian' e forte* című zenekari darab. A cím a két hangerőt – a pianót és a fortét jelenti, tehát semmi köze nincs a zongorához. Ezt a művet a szerző nekem is ajánlotta.

KOCSÁR MIKLÓS zeneszerző

Az utóbbi években, tehát a nyolcvanas évek közepén-végén, két **KOCSÁR MIKLÓS**- művet is bemutattam. Mindkét darab közel áll hozzám. A *Változatok zenekarra* című művét többször játszottuk külföldön is.

KÓKAI REZSŐ nem annyira primeren és sodróan zeneszerző alkat, bár amit leírt – azoknak az éveknek a nyomása ellenére – máig is helytálló, finom munkák. Az 50-es években a zsdanovi esztétika alapján elvárt darabok közül, talán ő írta a legjobbat a *Verbunkos* szvitben, amit Somogyi László mutatott be. Kókai is azok közé a zeneszerzők közé tartozott, aki gúzsbakötés nélkül szebben tudott volna táncolni. Sajnos, az ő munkássága java azokra az évekre esett, amikor elő volt írva, hogy mit és hogyan kell komponálni, olyanok által, akik azt sem tudták, hogy mi a zene. A *Hegedűversenyét* én mutattam be. Később Gertler Endre hegedűművésszel lemezre is felvettük. A *Concerto all'Ungherese* című zenekari darabot nekem ajánlotta. Ebben a művében próbált meg kitörni abból a provinciálisan magyaros stílusból, amit az ötvenes években rákényszerítettek a zeneszerzőkre. Nem hiszem, hogy ez egy korszakalkotó mű lenne, de mindenképpen egy rendkívül nagy tudással, ízléssel megírt kompozíció, egy finom lélek megnyilvánulása. Amit ma is szívesen hallok. Ez volt az első darab, amit nekem ajánlott egy zeneszerző. Azóta nagyon sok ilyen mű van már, de ez volt az első, ami mélyebb nyomot hagy az emberben.

KÓSA GYÖRGY talán a legtermékenyebb magyar zeneszerző volt: hagyatékában operák, oratóriumok, szimfóniák tízei vannak. Aki a 30-as években a világra berobbanó tehetség volt. Kósa Györgytől csak egy darab szerepel ezen a listán, de az annál kedvesebb. Ő kért meg, hogy mutassam be a Devecseri Gábor eposzára komponált *Bikasírató* című kantátáját.

A következő **LAJTHA LÁSZLÓ**, akiről szintén csak keserűséggel lehet beszélni. Egyike volt a legműveltebb, legnagyobb tudású magyar

zeneszerzőknek. Ő közvetlenül a Bartók, Kodály utáni generációhoz tartozott, ami nagy átok volt. Ezért ösztönösen, vagy tudatosan, – ezt én nem tudom – elsősorban francia területre orientálódott. A kiadója is francia volt. Ma is népszerűbb és ismertebb Franciaországban, mint itthon. A Lajtha- szimfóniák sorában az én felvételem a *IV.(Tavaszi)* és a *VII. szimfónia*. Ez utóbbi előadásainak történetéről érdemes hosszabban emlékezni. A *VII. szimfónia* rádiófelvétele 1983-ban volt, de hangversenytermi- bemutatója sokkal korábban. A Rádiózenekarral 1958-ban voltunk először Nyugat-Európában. Két koncertet adtunk a Brüsszeli Világkiállításon és két koncertet Párizsban. Ezen a párizsi hangversenyen volt Lajtha László *VII. szimfóniájának* a bemutatója. A következő felvételi, illetve adási lehetőség csak 83-ban volt, tehát 25 évvel később. Ez a nagyszerű darab 1957-ben készült. Az utolsó tételének végén a Himnusz motívumai vannak beleszöve, amit egy könnyörtelen üttöritmus, mondhatnám azt, hogy eltapos. Hát ez elég volt az ideológusoknak ahhoz, hogy azonnal lefordítsák politikai prózára, és a szimfóniát ellenforradalminak kiáltásák ki. Nem hiszem, hogy ilyen programot, vagy röplapot lehetne zenével írni. Ez egy gyönyörű kompozíció. Párizsban óriási sikerrel fogadták, pedig a francia közönség nem ismeri a magyar Himnusz motívumait. Utána mégis elég sok kellemetlenségünk volt itthon. 1983-ban aztán eljutottunk odáig, hogy a Rádióban is föl lehetett venni. Ez a felvétel nagyon emlékezetes: a stúdióban jelen volt Lajtháné Rózsi néni és a fia, Lajtha Laci, a zseniális orvos, az oxfordi egyetem volt tanára, néhány barát és sok könny...

LÁNG ISTVÁN zeneszerző

LENDVAY KAMILLÓ zeneszerző
(1928-2016)

LÁNG ISTVÁN és **LENDVAY KAMILLÓ** is abba a nemzedékbe tartozik, amelyik nálam 8- 10- 12 évvel fiatalabb, akik nagy bizalommal jöttek hozzám. Lendvaynak is egy pár gyönyörű darabját dirigáltam. Elsősorban kedvencem: a *Jelenetek Thomas Mann: József és testvérei című tetralógiájából*. A kantátát Kincses Veronikával és Polgár Lászlóval vettük fel. Szerintem egyike a legihletettebb és legszebb darabjainak.

A listán **MAROS RUDOLF** következik. 1957-ben vettük fel a *Szimfónia vonószekarra* című darabját. Ez volt tulajdonképpen az első együttműködésem a szerzővel. Ezt követte a *Balettzene*, a három különböző *Eufónia*, *Fagottverseny*, *Jegyzetek*, *Öt zenekari tanulmány*, *Ricercare*, *Tájképek*. Tehát szinte azt mondhatnám, hogy 57-től kezdve a teljes életművet én mutattam be. Maros néhány évvel ezelőtt halt meg és méltatlanul van olyan periódusban, amikor szinte semmit nem játszanak tőle.

MIHÁLY ANDRÁS
(1917-1993) zeneszerző

MIHÁLY ANDRÁS is jó néhány darabját bízta rám. Például a *III szimfóniát* és a kantátákat.

PETROVICS EMIL (1930-2011) zeneszerző

PETROVICS EMIL a *Lüzisztraté* című koncert vígoperáját eredetileg valamelyik vidéki színház számára komponálta, a prózai Arisztophanész mű kísérezzenéjeként. Én kértem fel, hogy egy koncertdarabot írjon belőle, így jött létre a több mint 40 perces oratórium.

SÁRAI TIBOR nekem 40 éves barátom. Egyike a legtisztább embereknek a magyar zenei életben. Pedig sok olyan funkciót töltött be, amiben sokan nem tudnak megmaradni ilyen tisztán. Csak egy nagyon régi példát említek. Egy időben a Rádió zenei osztályának vezetője volt. Amikor kinevezték, az első napon tartott egy osztályértekezletet, és a székfoglalójában felvázolta a

programját. Az első tiltó rendelkezése a hivatalba lépésének napján az volt, hogy míg ő ebben a székben ül, a Magyar Rádióban az ő műveiből egy taktus sem hangozhat el. És amíg ő a Rádióban vezető funkciót töltött be, valóban le volt tiltva a Rádió műsorából Sáriai – mint zeneszerző. Ez a fajta puritanizmus és tisztesség – ami talán túlzott is volt -, nagyon szívemhez szól, és nagyon szeretem. A *II. szimfóniáját* nekem ajánlotta, a Béke- oratóriumát is én mutattam be. A *Krisztus vagy Barrabás* című műve sajnos még nyilvánosan nem hangzott el.

SOPRONI JÓZSEF zeneszerző

Refrénszerűen visszatér ez a bizonyos generáció, mert **SOPRONI JÓZSEF** is ide tartozik. Tőle is jó néhány darab szerepel itt a listán. Nekem különösen kedves a *Hegedűverseny*, amit 1985-ben mutattunk be, és aztán külföldön egy zenekari turnén, a Csehszlovákiai Magyar Napok keretében több koncerten is játszottuk.

Itt látom **SUGÁR REZSŐ** nevét. Neki szintén több darabját, de elsősorban az *Epilógust* nagyon sokszor, sok helyen, külföldön is dirigáltam. Ő a *Hősi ének* című nagy oratóriumával robbant bele a magyar zenei életbe. Azokban az időkben – úgy utálom mondani az ötvenes éveket, de hát ez az igazság amelyekben az ő stílusa, egy hevült, romantikus stílus nagyon otthon volt. Ő is küzdött azután, hogy megtalálja a saját hangját, hiszen igazi, őszinte, tiszta zeneszerző volt. Egy-két darabját, amit dirigáltam, kifejezetten szerettem.

A beszélgetés elején említettem, hogy az első években feladatként kaptam ezeket a műveket. A következő periódusban már a szerzők jöttek hozzám, és én igazán boldogan igyekeztem mindenkinek a kérését teljesíteni, örültem, ha valakinek tisztességgel elő tudtuk adni a darabját. Nem púpnak, hanem hivatásom részének tekintettem azt, hogy a mai magyar zene megszólaljon. De az utolsó tíz évben, azért válogatok. Annyi mindent kell csinálnom – időm és energiám sem engedi.

És most már szeretnék azoknál a barátaimnál maradni, akik a legközelebb állnak hozzám. És így jutunk el **SZŐLLŐSY ANDRÁS**hoz, akinek szintén jelentős darabjait mutattam be. Hozzá rendkívül szoros lelki kapcsolat fűz. Aki megtisztelt még azzal is, hogy az 50-ik születésnapomra a *Lehellet* című concertót írta, és egy gyönyörű ajánlással adta nekem.

[Lehellet \(V. Concerto\) \(1975\) – YouTube \(10:09\)](https://www.youtube.com/watch?v=SdCIu9TvVT8)

<https://www.youtube.com/watch?v=SdCIu9TvVT8>

Budapest Symphony Orchestra · György LEHEL ·

Szőllősy András Szőllősy András művei (Hungaroton Records)

© 1976 HUNGAROTON RECORDS LTD. Released on: 1976-11-15

Viszonylag sok **SZÉKELY ENDRE** darab van. Őt 1950-ben ismertem meg, amikor a Rádiókórus alakult, aminek ő volt az első karigazgatója. Abból az időből – egy-két daltól eltekintve – nem nagyon látok felvételeket. Szőllősyhez hasonló típus, aki viszonylag későn találta meg az igazi hangját. Szőllősy is jóval 40 éve fölött kezdte írni az igazán nagy műveit.

SZERVÁNSZKY ENDRE is a magyar zene elátkozottai közé tartozik. Nagy képességű, kitűnő szerző, aki a poklokat megjárta, miután őszinte és tiszta ember volt, hogy a maga hangját megtalálja. Itt látom a *Hat zenekari darabot*, amelyik az 1956 utáni kulturális élet legnagyobb vitáit robbantotta ki. Be is tiltották azt a művet. Mindenki azt hiszi, furcsa módon bennem is az az illúzió él, hogy 1956 után minden megváltozott. Egyszerre szabadon lélegezhet mindenki, szabadon komponálhat, azt játszhatja, amit akar. Messze nem így volt ez. Szervánszky *Hat zenekari darabja* körül szinte az ötvenes évekre emlékeztető kultúrpolitikai viták, tiltások zajlottak le. Amíg ez a tényleg szabadon lélegző kultúrpolitikai légkör megszületett, addig 1956 után még legalább 10-15 év telt el. Tehát 56 nem volt olyan vízváltó, hogy attól kezdve minden szép volt, - nem volt dogmatizmus, nem volt ellenzék, mert nagyon sok görcs volt. Szervánszkyknak a Pilinszky versére komponált, koncentrációs táborról szóló oratóriuma is csak egy előadást ért meg, - sajnálatos módon, igazán többet érdemelt volna.

VERESS SÁNDOR is a Bartók-Kodály utáni nemzedék nagyjai közé tartozik. Ő ugyan még ideje-korán elhagyta az országot. Ezért is van az, hogy csak egy művel, a *Hegedűversennyel* szerepel a listán. Pedig én sok darabot dirigáltam tőle, később is, az elmúlt 10 évben is, de azok nem bemutatók voltak, azért nem szerepelnek itt.

Nagyon futólag és vázlatosan ezek az első reflexiók, amit ehhez a megdöbbenően hosszú listához fűzni tudok. Biztos, hogy jobban utána gondolva, az egyes művekről, az előadásuk körülményeiről is sokat tudnék mondani. Ez a lista 1950-től 1988-ig öleli fel azokat a darabokat, amelyeket a Rádióban bemutattam. Ha a kronológiát végignézzük, akkor ez egy kis magyar zenetörténet is. Zenetörténet a műfajok szempontjából, hiszen Kókai 1951-ben bemutatott *Lészen ágyú* című, Gábor Áronról szóló daljátékától, vagy Sárközy István *Új élet himnuszától* és Dávid Gyula *Győz a szegény ember* című kantátájától kezdve nagy utat tettünk meg Durkó Zsolt *Turner illusztrációjáig*, az *Altamiráig*, vagy más művek bemutatásáig. A háború utáni magyar zenének itt látható egy furcsa, de azért nagyon jellemző, jellegzetes keresztmetszete, vonulata. Így áttekintve, meg kell mondanom, hogy érdekes és tanulságos volt.

Veress Sándorra visszatérve, egyik legszebb emlékem, a *Szent Ágoston zsoltára* című oratóriumának bemutatása volt 1948-ban, Somogyi László vezényletével. Ezt a szép művet azóta is szeretném elvezényelni. Még mindig nem tettem le róla, és ha időm, valamint az égi és földi hatalmak engedik, akkor még szeretném előadni. A mottója egy Szent Ágoston szöveg:
„Mind, akik békére vágytok, nézzétek az igazságot!”

*

LEHEL GYÖRGY – KIEGÉSZÍTÉSEK

1989. szeptember 25-én halt meg LEHEL GYÖRGY, a Rádiózenekar egykori karmestere. Ebből az alkalomból közzéteszem két régi beszélgetésemet a karmesterrel, amelyekből megismerhetjük a művész pályafutását, valamint a magyar zenetörténet, és a Magyar Rádió több évtizedes történetét is.

Számvetés Lehel György karmesterrel
A Magyar Rádió és az új magyar zene évtizedeiről
Mottó: „Mind, akik békére vágytok, nézzétek az igazságot!”

1980 körül kezdtem felfigyelni a Magyar Rádió mecénási szerepére, vagyis arra, hogy milyen nagy gonddal támogatják a magyar zeneszerzők ügyét. Megrendelésekkel, a művek rádiós felvételével, műsoron tartásával és részben külföldre való kijuttatásával is. Elhatároztam, hogy a lehetőségekhez képest megpróbálom a Rádió és a magyar zeneszerzők kapcsolatát feldolgozni. A

Kartontárból kigyűjtöttem a művek adatait, kb. 1952-től – a hangszalagra való rögzítés kezdetétől – napjainkig, 1990-ig. Az adatgyűjtés – évekig tartó hangyaszorgalmat és kitartást igénylő munkáján túl, fontosnak tartom az „agyakban” felhalmozott emlékeket is kibányászni, beszélgetések formájában magnetofonszalagra rögzíteni és leírni. Hiszem, hogy a magyar zenetörténet egy emberöltőnyi korszakáról, a közelmúltról ily módon is hiteles nyomot kell hagyni.

A zenekari művek döntő többségének bemutatása Lehel György karmester nevéhez fűződik. Először 1981 májusában kértem egy „emlék-idézésre”. Akkor a Rádiózenekar vezető karmesterének még külön szobája sem volt, ahol nyugodt körülmények között beszélgethettünk volna. Valahol egy stúdió előtti folyosón ültünk le. A mikrofonba behallatszott a takarítónők harsány hangja, szerszámaik zörgése. De Lehel Györgyöt ez a szituáció egyáltalán nem zavarta, talán észre sem vette. Magabiztos, bátorhangú. Élvezettel, kedvvel elevenítette fel pályakezdését, és a több évtizedes eseményeket, történeteket.

Mi történt a második beszélgetés után?

1988. november 8. Miután a magnetofonszalagról legépeltem Lehel György szövegét, telefonon akartam hívni, ám kiderült, hogy a Rádióban van és Kocsár Miklóssal beszélget. Üzentem, hogy utána keressen meg. Amikor benyitott, úgy éreztem, hogy belülről fakadóan derűs, dinamikus mozgású. (Tehát jobban van!) Átadtam a dossziét. „Még ma elolvasom!” – mondta látható örömmel. Én pedig lelkesen fogalmaztam az újabb kérdéseimet, amelyeket a következő találkozásra szántam. Hiszen maga Lehel György mondta, hogy – a csupán első reflexiókat tartalmazó beszélgetést folytassuk tovább: a múlt emlékeinek részletesebb, mélyebb feltárásával.

1988. november 13-án este telefonon beszéltem bele.

- Kedves Éva! Elolvastam az írást és „lenyűgözőnek” tartom a nagy munkát!

Köszönöm magának!

- *De hiszen ez csak a kezdet* – mondtam óvatos reménykedéssel, újabb találkozást sürgetve...

- Igen, igen! Érdemes folytatni! Találkozunk hamarosan, de ezen a héten még ne!

Ám a **Sors** nem adott lehetőséget újabb találkozásra. Az égi és földi hatalmak nem engedték azt sem, hogy elvezényelje a szívének oly kedves művet, Veress Sándor Szent Ágoston zsoltára című oratóriumát. 1989. szeptember 25-én meghalt.

1989. december 13. Meglátogattam Lehel húgát: Juditot. Olvasta az összeállításomat. Hálából nekem ajándékozott 23 db. fényképet, amelyek a bátyjáról készültek. Van közöttük fiatalkori, későbbi rádiós felvétel, valamint zenekari tagokkal utazások közben. Új Zélandon, legutóbbi vendégszereplés alkalmával egy fotóművész nő különleges képet készített: a vezénylő bal kezéről. És átadta még (mivel kértem), Szöllősy András *Lehellet* című concertójának kézzel írott partitúráját is, a különleges dedikációval.

1990. május 21. A Lehel-anyagot felajánlottam Breuer Jánosnak, a Magyar Zene szerkesztőjének. Az 1990. decemberi számban közölték – amely érdekes módon, csak 1991. július 29-én jelent meg.

1991. augusztus 26-án a *Magyar Nemzet* „Lapolvasó” rovatában Gábor István így írt róla a **Múlt és jelen muzsikánkban** – részlet:

„Nemcsak a sajtónak, a rádióknak is van ördöge. *Sztálin* halálakor kora hajnalban beráncigálták a zenei szerkesztőt a stúdióba, hogy az alkalomhoz méltó gyászműsort állítson össze. Miután a programot hathétrel korábban kellett megtervezni, az első szám a Hunyadi László kórusrészlete lett volna, ezzel a kezdettel: *Meghalt a cselszövő* ... Ki tudja, mi történik, ha ezzel az Erkel-művel indul a reggel. Szerencsére *Lehel György*, mert ő volt a szerkesztő – még időben változtatott a műsoron. Szerencsére, írjuk, mert a két éve elhunyt kiváló dirigens áldozatos tevékenysége nélkül bizonyára szegényebb lenne az elmúlt évtizedek zenei termése. Márpedig az egyáltalán nem kétséges, hogy esetleges figyelmetlensége a szovjet diktátor halálakor nem óvta volna meg a súlyos börtönbüntetésétől. Ezzel szemben a *Magyar Zene* című zenetudományi folyóirat legfrissebb – 1990. december! – számában olvasható interjúból kiderül, hogy 1950-től 1988-ig ötvennyolc magyar zeneszerző kétszázötvenkilenc művéből készített ösbemutatót Lehel a rádióban. *Bieliczkyne Buzás Éva* két menetben beszélgetett a Rádió vezető karmesterével: 1981-ben, majd 1988 októberében, súlyos műtéte utáni lábadozásakor. Ez a második interjú azért különösen érdekes, mert kitűnik belőle: **szinte egyedülálló** az a munkásság, melyet Lehel György az új magyar muzsika érdekében végzett. Igaz, ehhez olyan partnerekre volt szüksége, mint a Magyar Rádió vezetőségének néhány jeles tagja, akik ezzel a magyar kulturális életben szinte példa nélkül álló mecénási szereppel azonosulni tudtak.

Bieliczkyne összeállítása *Farkas Ferenc*-daljátékának, a *Csínom Palkónak* 1950-es felvételével kezdődik. A teljeség igénye nélkül említünk meg néhány olyan művet, amelynek rádiós premierje Lehel György nevéhez fűződik. *Kadosa Pál*: *Concertino, Partita, Pian e forte*, *Dávid Gyula*: *Brácsaverseny*, *Szokolay Sándor*: *Hegedűverseny*, *Maros Rudolf*: *Ricercare, Eufónia I., II., III.*, *Ránki György*: *1514*, *Petrovics Emil*: *Lüzisztráté, Fuvolaverseny*, *Viski János*: *Hegedűverseny*, *Szervánszky Endre*: *Sötét mennyország* (oratórium *Pilinszky*

János verseire), *Hat zenekari darab*. Ebből az önkényesen, és a recenzens ízlése szerint összeválogatott műjegyzékből is kitetszik, hogy e nagyszerű muzsikus milyen hallatlan odaadással szolgálta a kortárs magyar zene ügyét. És tegyük hozzá: nem csekély bátorsággal. Mert a külföldre emigrált Veress Sándor *Hegedűversenyének* és Lajtha László szimfóniáinak műsorra tűzéséhez legalább annyi kurázi kellett, mint 1964-ben bemutatni a *Pilinszky*-versekre írt oratóriumot attól a *Szervánszky* Endrétől, aki a művelődéspolitikának ugyanolyan fekete báránya volt, mint a katolikus szemléletű költő. Nehéz lenne megjósolni, lesz-e folytatója sokunk kedves barátja, *Lehel* György áldozatos munkásságának.”

Szemelvények Lehel György életrajzából:

1926. február 10-én született Budapesten. Zeneszerető, polgári családban nőtt fel, édesapja végzett hegedűs volt, de tisztviselőként dolgozott. A gyermek Lehel György öt-hat évesen kezdett hegedülni, majd zongorázni, 14-15 éves korában a Madách Gimnázium zenekarát vezényelte. 1938 és 1946 között magánúton tanult tovább: Kadosa Pálnál zeneszerzői stúdiumokat végzett. Somogyi Lászlónál pedig karmesteri képzésben részesült.

*

1947. július 26-án az „Új magyar karmesterek bemutatkozása” című stúdióhangversenyen Haydn: *D-dúr (Londoni) szimfóniáját* vezényelte a Rádiózenekar élén. 1947 augusztusában mutatkozott be a nyilvánosság előtt: a Károlyi- kertben tartott koncerten Beethoven I. és II. szimfóniáját vezényelte.

*

1946-tól kezdve dolgozott a Magyar Rádióban: mint lemezforgató, zenei rendező, komolyzenei osztály vezetője, főszerkesztő – 1956-ig. 1957-től a Rádiózenekar karmestere, 1962-től a zenekar igazgatója és vezető karmestere. A Rádiózenekarral és egyénileg is koncertezett Európa, Amerika, Ázsia és Ausztrália szinte minden nagyvárosában. Koncertjeinek száma meghaladta a kétezret. Számtalan rádiófelvételén kívül, ötvennél több hanglemmez őrzi emlékét. Utolsó hangversenye Új Zélandon volt 1989 nyarán. Utolsó hanglemezfelvételén Brahms *IV. szimfóniáját* vezényelte 1989-ben.

*

Kitüntetései: Liszt Ferenc-díj (1955, 1962), Kossuth-díj (1973), Érdemes művész(1968), Kiváló művész (1979), Bartók Béla-Pásztory Ditta-díj (1988)
A Chicago Conservatory díszdoktora (1977)

*

1989.szeptember 25-én halt meg Budapesten, karmesteri működésének 43. és életének 63. évében.

*

Lehel Judit, a Magyar Televízió dramaturgja 1995 áprilisában halt meg ugyancsak tüdőrákban, a bátyjához hasonló tünetekkel, hasonló szenvedések közepette.

A szerző zenei író, a legendás Rádiófónia (75 esztendő a magyar zene hullámhosszán /1925-2000/) c. dokumentumműsor szerkesztő-riportere.

[Bieliczkyné Buzás Éva: Lehel György Kossuth-díjas karmester emlékezete 2/1.](http://www.parlando.hu/2018/2018-7/Lehel_Gyorgy.html)

http://www.parlando.hu/2018/2018-7/Lehel_Gyorgy.html

(Parlando 2018/7. szám)

Lehel György portréján kívül jelen emlékezés valamennyi portréját Nagygyörgy Sándor (1933-1993) fotóművész készítette az 1970-es évek elején. A képekre kattintva nagyítva tekinthetők meg.